

Postkolonyal Bakış Kapsamında Kültür Emperyalizmi ve McDonaldlaştırma

Güngör ŞAHİN¹

Zeynep GÜNEY²

ÖZ

Soğuk Savaş sonrası kendini ciddi biçimde gösteren küreselleşme dalgasıyla birlikte devletlerin; genel manada sınırları geçirgenleşmiş, askeri, siyasi ve ekonomik anlamda tam bağımsızlığı zayıflamış, egemenlik hakları sınırlandırılmış ve ülkeler küresel atfedilene ayak uydurmak zorunda bırakılmıştır. Batı liberalizmi; bir ideolojiden çok devletlerin yetişmesi gereken bir seviye haline getirilmiştir. Batı liberalizmindeki birey odaklılık ile ulus-devlet bazındaki yerleşme, ulus-altı mikro milliyetçiliklere indirgenmiştir. Bunun yanında serbest ticaret üzerinden ekonominin politikadan ayırması ile de devletin temel dayanaklarından biri elinden alınmıştır. Buna bağlı olarak ortaya çıkan uluslararası boyutlardaki etkin şirketler, devletler arasındaki mekânsal sınırların getirdiği kültürel ayrımları iyice zayıflatarak ekonomiyi elinde bulunduran Batı kültürünün diğer devletlere entegre edilme sürecini hızlandırmıştır. Ancak bu durum yalnızca Batı kültürünü değil, küresel ve bölgesel anlamda gerçekleşen kültürel yayılmacılığı genel manada kapsayan bir sistem halini almıştır. Bu çalışmanın amacı, küreselleşme dalgasının getirdiği çok boyutlu değişimleri inceleyerek bu değişimlerin kimler tarafından ve ne yönde kullanıldığı sorularına cevap aramaktır. Çalışma, uluslararası sistemdeki statükonun olgusal çerçevesinin çizilmesi ve içinde yaşanan küresel sistemin bireysel alandaki etkisinin anlamlandırılması açısından önem kazanmaktadır. Çalışma sonucunda; kültür emperyalizminin kapital bir temele dayanmasının kültürel tek tipleşmenin merkezileşmeye başlamasına sebep olduğu sonucuna varılmıştır. Uluslararası düzende rekabet ve yerel kültürlerdeki uluslararası temsilin artışı ile ters kolonizasyon dalgasının bugün yaratılan küresellik algısı karşısında güç kazanmaya başladığı ve dolayısıyla bu durumun; günümüz küreselleşmesinin batı kaynaklı olması konusundaki hegemonik dönemin sonuna gelinmesini sağladığı bulgularına ulaşılmıştır. Yapılan bu nitel araştırmada, ikincil veriler olan kaynak, kitap, tez ve makaleler incelenerek içerik analizi, söylem analizi yorumsamacılık gibi araştırma tekniklerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Dünya Sistemi Teorisi, Kültür Emperyalizmi, Küreselleşme , McDonaldlaştırma, Postkolonyalizm.*

Cultural Imperialism and McDonaldization in the Scope of Postcolonial Perspective

ABSTRACT

With the globalization wave, which manifested itself seriously after the Cold War, the borders of the states in general became permeable, their full independence in military, political and economic terms was weakened, their sovereign rights were limited, and they were forced to keep up with global attribution. Western liberalism has been turned into a level that states must reach rather than an ideology. The individual orientation and nation-state localization in Western liberalism have been reduced to sub-national micro nationalisms. In addition, with the separation of economy from politics through free trade, one of the basic pillars of the state was taken away. Effective companies in the international dimension that emerged as a

¹ Doç.Dr., Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (ATASAREN), Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi, e-posta: gsahin@msu.edu.tr, gungor_sahin@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0001-6296-8568>.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (ATASAREN), Güvenlik Araştırmaları Yüksek Lisans Programı, e-posta: zeynep.guney471@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2842-641X>.

result of this, has accelerated the process of integrating the Western culture, which holds the economy, into other states by weakening the cultural distinctions brought by spatial borders between the states. However, this situation has become a system that includes not only Western culture, but also cultural expansion that takes place in the global and regional sense. The aim of this study is to examine the multidimensional changes brought about by the globalization wave and to seek answers to the questions of who and in what way these changes are used. The study gains importance in terms of drawing the factual framework of the status quo in the international system and making sense of the impact of the global system in the individual sphere. In the wake of working, it has been concluded that the fact that cultural imperialism is based on a capital basis causes cultural standardization to begin to decentralize, the competition in the international order and the increase in international representation in local cultures and the reverse colonization wave has begun to gain strength in the face of the perception of globality created today. It has been reached to the findings that the hegemonic period of today's globalization being of western origin has come to an end. In this qualitative research, many historical sources, books, theses and articles, which are secondary data, will be examined, and research techniques such as content analysis, discourse analysis and hermeneuticism will be used.

Key Words: *World Systems Theory, Cultural Imperialism, Globalization, McDonaldization, Postcolonialism.*

GİRİŞ

Gelişen teknolojinin insanlığa sunduğu uzakları yakın hale getirebilme yeteneği, insanlığın mekânsal sınırları aşarak zamanla ortak değerler kümesi altında buluşturulmaya başlamasına neden olmuştur. Ancak adına küreselleşme denilen bu tek tipleşme süreci, kendiliğinden gelişen doğal bir evre olmaktan çok sistemin kurucuları tarafından tasarlanan bir tür merkez-çevre teorisi halini almıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle dünya tek süper gücün etkisine girmiştir. Bu bağlamda günümüzün küreselleşme kavramı kendini batılılaşma şeklinde göstermiştir (Rzayeva, 2020: 35). Konjonktürün baskın gücü yoluyla aşılana Batı zihniyeti, devlet temelli olmaktan çıkıp sermayeyi elinde tutanların postkolonyal yayılışına ilişkindir. Emperyal işlerine kültürel açıdan sahip çıkmayı öngören baskın güçler, varlığının temel çerçevelerini kişinin günlük yaşantısına ve inanç dünyasına empoze ederek güçlerini pekiştirmeye çalışmaktadırlar. Kapitalleşen kültürün yansıması olarak ortaya çıkan McDonaldlaşma kavramı bu durumun en önemli örneklerinden biridir. Nitekim bu örneklem üzerinden çeşitli sonuçlara varılmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın amacı, küresel alandaki devlet ya da sermaye temelli baskın güçlerin, sahip oldukları görece gücü pekiştirmek, arttırmak ve yaymak için kişinin dünyasına nasıl nüfuz ettiğini ve küresel sistemin bu yolla nasıl şekillendiğini açıklamaktır. Bu amaçla incelenecek olan kültür emperyalizmi kavramı, buradaki kapital düzene konstrüktivist ve postkolonyal bir bakış kazandırılması açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda; Postkolonyalizm kültürel tek tipleştirmenin yönünü belirleyen bir olgu mudur? Kültürel tek tipleşme hayata geçirilebilecek bir kavram mıdır? Küreselleşme bir yolun sonu mu yoksa yaşanmakta olan yeni döngünün bir evresi midir? Küresel düzen hala devletlerin tekelinde mi şekillenmektedir? Bu küreselleşme süreci yerelleşme dalgasını ne yönde etkilemektedir? Kültür emperyalizminin dünya sistemi içindeki yeri nedir? gibi sorulara cevap aranacaktır.

Wallerstein; Dünya Sistemleri Teorisi'nde kapitalizmin ekonomik örgütlenme biçimi olmasının yanında politik yönünün de olduğunu, ekonomik görevlerin kapsamının dünya sistemi içinde eşit olarak dağılmadığını, mekânsal bir boyutun üzerine çıktığını ve çok sayıda politik sisteme sahip olduğunu savunmuş; bu durumun kapitalizmin yüzyıllarca ayakta kalmasını sağladığını belirterek ülkeleri merkez, semi-periferi ve çevre olmak üzere üçe ayırarak bunu kapital temelli geniş bir iş bölümünün bulunduğu bir sisteme dayandırmıştır. Bu durumun artı değerden daha büyük bir pay alma yeteneğini meşrulaştıran bir toplumsal yapının oluşturduğunu belirtmiş; Kapitalizmin, herhangi bir politik varlığın tamamen kontrol

edebileceğinden daha büyük bir arenada işleminin kapitalistlere yapısal temelli bir manevra özgürlüğü verdiğini, böylece kapitalistlerin devlet sınırlarını aştığından bahsetmiştir.

Teoriye göre merkez devletlerin ağırlığını gösterdiği ekonomik asimetri, genellikle entegrasyon olarak adlandırılan ulusal bir kültürle birleştirilmiş güçlü bir devlet fenomeni yaratarak hem dünya sistemi içinde ortaya çıkan eşitsizlikleri koruma hem de ideolojik bir kapsam içinde meşrulaştıran bir mekanizma işlevi görmektedir. Siyasi yapıların kültürü mekânsal konumla çerçeveleme eğilimi ulus üstü ekonomik sistemin merkezsiz yapısı karşısında özellikle çevre devletleri için yıpratıcı bir unsur halini alır. Kültürel homojenleşme, kilit grupların çıkarlarına ve kültürel-ulusal kimlikler yaratmak için oluşturulan baskılara hizmet etme eğiliminde karşımıza çıkmaktadır (Wallerstein, 1974: 349). Benzer bir görüşle Douglas Lemke'nin Çoklu Hiyerarşi Teorisi'nde de yerel hiyerarşilere büyük güç müdahalesi görülmektedir. Aynı anda işleyen çoklu uluslararası sistemler içerisindeki büyük güçler, tüm bu bölgesel sistemleri kapsayan büyük uluslararası güç hiyerarşisi içinde birbirleriyle etkileşim halinde olarak tanımlanmaktadır (Lemke, 2002: 51).

Aslen siyasi ve ekonomik temelli bu teorilerin savunmuş olduğu dünya hiyerarşisi içinde müdahale gücünü bulunduran devletler, kendini kültürel anlamda meşrulaştırma ihtiyacı duymaktadır. Bu anlamda sisteme kendi istediği şekilde yön verme gücüne sahip olan devlet, diğer devletlere kendi kültürünü aşılacak şekilde sistemsel bir ağ yaratmaktadır. Hiyerarşinin üst katmanlarındaki devletler daha büyük nüfuz alanına sahipken, alt katmandaki devletler daha çok bu nüfuz gücünden etkilenen taraf olmaktadır.

Postkolonyalizmin temel yazarlarından Edward Said, bu durumu Oryantalizm üzerinden anlatarak Oryantalizmi Avrupa'nın Doğu hakkındaki bir *"uydurmasından"* çok bilinçli olarak şekillendirilmiş, nesiller boyu yatırımlara konu olmuş bir pratikler bütünü olarak kabul etmiştir. *"Dünya birbirine eşit olmayan, Doğu ve Batı olarak ayırdığı parçalardan oluşmuştur"* söylemini; temel bir coğrafi ayırmadan çok bilimsel keşif, tarih ve sosyoloji gibi birçok unsurun tasvirini kapsayan bir dizi *"menfaatin"* ifadesi olarak görmüş; farklı anlama, denetleme, idare etme hatta kendi bünyesine katma yolunda bir niyet olarak hepsinin üstünde de bir tasvir ve muhakeme usulü olarak tanımlamıştır (Said , 1982 : 10).

Oryantalizm kitabını yazma nedeni olarak da bu muhakeme usulünü gösteren Edward Said'e göre aslında öteki olarak anlatılan *"Doğu'nun"* tasviri, yalnızca Batıdaki menfaatini pekiştiren bir nitelik taşımaktadır. Said; Batının kendi yarattığı mercekten Doğu olarak tanımladığına bakması ve bu bağlamda gerçeklikten oldukça uzak bir perspektifle kendine bir öteki yaratmasını Oryantalizm olarak tanımlarken; korkutucu ve farklı olan öteki şeklindeki bir Doğu tasvirinin, aslında Batının kendi kültürünü dışarıdan bir etkileşime karşı korumasına olanak sağlayan ve öteki olarak tanımladığı Doğu aleyhindeki duruşunu meşrulaştıran bir yapıyı aktarmaktadır.

George Ritzer bu temel hiyerarşik algının yaratılmasını markalaşma üzerinden açıklayarak McDonaldlaşma şeklinde tanımlamıştır. Bu süreci küreselleşme ile iç içe değerlendiren Ritzer; McDonaldlaşma'nın *"dünyanın geri kalanını"* gittikçe kuşatan ancak çok yönlü bir akışın gerçekleştiği buna bağlı olarak da bu tek tipleşme dalgasının yalnızca Amerikanlaşmayı içermeyen bir süreci kapsadığını ifade etmiştir (Ritzer, Toplumun McDonaldlaştırılması(a), 2021: 326).

Kültürel emperyalizmin araç olarak kullanılması ile nüfuz edilen yerel kültürler çeşitli yollarla aşındırılmakta, yerel kültür makro yapıya ayrılmaya itilmekte ve küreselleşme dalgası içerisinde kolayca benliğini yitireceği duruma getirilmektedir. Bu doğrultuda sistem içerisindeki periferiyi oluşturan yerel kültürlerle istenilen yönde bir tür kültürel ivme kazandırılmaktadır. Bu durumdan hareketle çalışma, küresel düzendeki sermaye sahiplerinin yerel yapılar üzerindeki nüfuzu aracılığıyla ekonomik çıkarlarını meşrulaştırdığı, bu yolla kültürleri kapital yapıları temelinde standartlaştırdığı ve gerektiğinde üretimi çeşitlendirecek bir araç olarak kullanıldığı hipotezini savunmaktadır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak ulaşılan bulgular; kitap, makale ve tezlerin veri toplama kaynağı olarak kullanılmasıyla elde edilmiştir. Yapılan çalışma henüz devam eden süreci sosyal temelde değerlendirdiğinden tarihsel veya deneysel temele dayandırılma konusunda kimi sınırlılıklara sahiptir. Bu nedenle yalnızca içerik ve söylem analizi, yorumsamacılık gibi bilimsel araştırma tekniklerinden yararlanılabilmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde, çalışmanın temel perspektifi olan postkolonyalizm

açıklanacak, daha sonra kültürel emperyalizm ve tek tipleştirilme değerlendirilecek, bunun sonucunda yaşanan küreselleşme dalgasının yerelleşme ile arasındaki bağ McDonaldlaşma kavramına vurgu yaparak açıklanacak, dünya sistemi teorisi ve çoklu hiyerarşi modeli kapsamında konjonktürün çerçevesi çizilecek ve postkolonyal bakış temelinde incelenecektir.

POSTKOLONYALİZM VE ÖTEKİNİN TEHLİKESİ

Dünya savaşlarının getirdiği ağır yıkımlar, sömürgeci ülkelerin sömürgeleri üzerindeki kontrollerini kaybetmeye başlamalarına sebep olmuştur. Konjonktürün getirdiği bu fırsatla sömürü altındaki ülkeler bağımsızlıklarını kazanabilmiş olsalar da küresel hiyerarşide en alt sırada tanımlanmaktan kaçamamışlardır (Şahin, 2019: 8). Bu noktada Postkolonyalizm, eski sömürge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmış olsalar dahi kendi tarihlerindeki sömürge dönemi kodlarının günümüzde nasıl ve ne yönde hala devam ettiğini açıklamaya çalışmaktadır.

Kavram, filolojik yapısı bakımından "post" şeklinde tanımlanmasına rağmen sömürgeciliğin sona ermesinden sonraki aşamayı açıklamaktan çok emperyal geçmişin yarattığı etkinin günümüzde devam ediş yolları üzerinde durmakta (İplikçi, 2017: 1537); küresel eşitsizlikler ile ben ve ötekinin belirlenmesinin, devletler arasındaki içsel hiyerarşinin yaratılmasının ve yaşatılmasının arkasında nelerin olduğuna dikkat çekmektedir. Batının kendisini veya üstünlüğünü temsil etmeyen yapıların da -özellikle kültürel yapıların- meşruluğu için kuramsal bir çerçeve oluşturmaktadır. Böylelikle postkolonyal anlayış konjonktüre, Batının evrenselci iddialarının dışına çıkan bir perspektif kazandırmıştır (Smith, 1996 : 292).

Gerçekte küresel kültürün çok yönlü ve kültürlerarası doğası, yeni bir fenomen olmaktan oldukça uzaktır. Küreselleşme olgusunun akışkan yapısı, küreselleşmenin tartışılan tarihinin başından günümüze kadar çok yönlü bir akışa izin verir niteliktedir. Ancak Batının el değiştirse bile aynı kültürün içinde devinim gösteren uzun süreli hegemonyası, kültürün henüz devlet elindeyken ötekinin tanımını yapması ve ötekinden korunmak konusunda şu anki kadar geçirgen olmayan yapı, Batı kültürünün dünyaya ihracını kolaylaştırmıştır. Bu durum bizden ve bizden olmayan şekilde çift kutuplu inşa edilen Batı kültürünün, ulaşılması gereken bir seviye şeklinde aşılmasına önayak olmuştur.

Yukarıda açıklanan anlayışa göre emperyalizmin bu aşamasında, Batı'nın dünyanın geri kalanı üzerindeki tahakkümü hala küresel siyaseti karakterize etmektedir (Nair, 2007: 1537). Buradaki Batı devletlerinin bugünkü Batı dışı algıları da tarihsel Avrupa emperyalizminin mirası olarak karşımıza çıkmaktadır. Batılı olmayan her şeyi öteki olarak tanımlayarak ve genellikle onları daha aşağı göstererek Avrupa güçlerinin kendi kendilerine addettikleri medeniyet ve barış getirme misyonu, diğer halklar üzerindeki egemenliklerini meşrulaştırmaktadır (İlter, 2006: 3). Buna bağlı olarak emperyalizm, kendini gerçekleştirebilmesi için sömürüye duyduğu sürekli ihtiyacın karşılanabilmesi ve yaşatılabilmesi açısından, emperyal olanın kendine biçtiği üstünlük fikrinin tahakküm aracılığıyla kabul ettirilerek sürekli hale getirilmesi sürecini de kapsamaktadır.

Ancak bu süreç, taraflar arasındaki Marksist bir karşıtlıktan çok daha kapsamlıdır. Yalnızca sınıfa ve ekonomiye odaklanmak yerine; kültürel, tarihsel ve ırksal ayrılıkların dünyayı şekillendirdiğini göstermektedir. Kendinden olmayanı geri, ilkel ve tehlikeli ilan eden saldırgan yapının; zaman içinde ulusal güvenlik, uluslararası güvenlik (Bahar & Umut, 2020: 29), iç ve dış politika, kültürün inşası, uluslararası kuruluşlar, küreselleşme gibi günümüz konu ve yapılarına ilmek ilmek işlenmesine dikkat çekmektedir.

Konjonktür içinde kazanılmış başarısızlık sendromuyla baş başa bırakılan post-sömürgeler, emperyal olanın kendisini nesneleştirmesine karşı savunmasız kalmaktadır. Bu nesneleştirme sonucu yaratılan düşünsel boyuttaki merkez-çevre ilişkisiyle post-sömürgeler, emperyalin varlığı hakkında yaptığı tanımlamalara tabi olarak kimliğinin belirlenmesine olanak sağlarken, kendini dünyanın temel öznesi sayan emperyalin tahakkümüne bırakmaktadır (Taşkıran, 2022). Bu noktada nesneleşen taraf için bilginin iktidarını elinde bulunduran emperyalin standartları, artık öteki olmaktan çıkıp ulaşılması gereken bir seviye haline almaktadır.

Ötekinin, öznenin çevresinde tanımlanması konusunda ve ülkelerin silahlanması karşısında dünya siyasetindeki çeşitli durumlar örnek gösterilebilmektedir. İran ve Kuzey Kore'nin ABD tarafından "*haydut devletler*" olarak tanımlanarak bu devletlerin nükleer silah bulundurmasının tehlikesinden bahsedilirken, aslen tarihte nükleer silah kullanmış tek gücün ABD olması göz ardı edilmektedir. Konjonktürde büyük silah satıcısı olan ülkelerin dışında kalan daha küçük devletler tarafından yapılan silahlar tehlikeli sayılırken konu büyük devletlere ve özellikle de "*dost*" devletlere geldiğinde bu daha olağan bir durum olarak karşılanmaktadır. Bu nedenle asıl soru, bu tür silahlara kimin sahip olabileceği ve bu silahlara sahip olabilecek devletlere kimin karar verdiğiidir.

Özet olarak Postkolonyalizm, eski sömürge ülkelerinin öteki olmaktan kaçamadığı ve sömürgeci ülkenin hiyerarşinin tepesinde ötekilerin her zaman ulaşmak isteyeceği bir seviye ve yaşam şartlarının sahibi olarak gösterildiği bir çarpık yapılanmayı tasvir etmektedir. Bu yapı içerisinde, sömürgeci sistemden bağımsızlığını kazanmış devletin yine de eski sömürgeci güçlere karşı bir eşitlik sağlayamadığı ve yapının eleştirisinin bile Batı kültürüne az veya çok dokunabilmiş bir kesimden çıktığı görülmektedir. Postkolonyalist anlayışa göre bu durum küreselleşmenin Batının öngördüğü yönde gelişmesinin hem sebebi hem de sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

KÜLTÜREL TEK TİPLEŞTİRME MÜMKÜN MÜ? KÜLTÜR EMPERYALİZMİ VE SONRASI

Gelişen teknolojinin birey bazında ulaşılabilir hale gelmesi, dünya ile olan bağıny geliştirmesine ve insanlığın mekânsal sınırları aşarak küresel bir bağlamda bütünleşebilmesine olanak sağlamaktadır (Bauman, 2017:24). Ancak günümüzde temsil ettiği anlamda küreselleşme, bu küresel bağlamdan oldukça farklı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz tanımıyla küreselleşme, bütünsel bir duruşu temsil etmekten çok, uluslararası sistemdeki güçlü devletlerin kontrollerini güçlendirmekte ve çerçevlendirmektedir. Bu noktada uluslararası arenadaki bütün ülkeler, küresel kavramının standartlarının belirleyicileri tarafından belli başlı "*olması gereken*" özellikleri barındırması açısından yönlendirilmektedir (Şan, 2021: 67).

Ülkeler, uluslararası ekonomi içinde küresele yabancı ya da hiç değilse karşıt olarak yer edinmek durumunda kalmaktadır. Ulus ötesi konsensüsün, anarşik yapıdaki uluslararası sistemin istikrar için son derece önemli olduğu günümüzde, kültürel entegrasyonun başarılı bir biçimde sağlanması özellikle halkın görüşlerini etkilemek açısından büyük önem taşımaktadır. Küresel ekonomi, ülkelere öz potansiyellerinden daha büyük bir ekonomik güce sahip olma imkânı kazandırırken, gelebilecek ekonomik saldırılara karşı da eş zamanlı olarak savunmasız hale getirmektedir. Bununla birlikte ülkeler, kültürel anlamda da bir tek tipleşme yoluna girerek küresel sayılana eklenme süreci yaşamaktadırlar.

Kültür, topluma ait olan değerlerin tümünü kapsayan bir olgu olarak kolektif kimliği oluştururken birey açısından yaşamın kendisini ifade etmektedir. Bu nedenle toplumun günlük yaşantısı ve tüketim alışkanlıklarında kendi lehine bir tek tipleşirme oluşturabilen ülke, o ülkenin yaşamsal faaliyetleri açısından kendine belirleyici bir yer edinmektedir. Bu durum elbette öngörülmesi zor birçok sonucu da beraberinde getirebilmektedir. Emperyal eliyle yaratılan küresel standartların neo-liberal politikalar üzerinden aşılandığı ülkeler, tüketim alışkanlıkları başta olmak üzere günlük hayatları küresel olmasına karar verilen yönde entegre edilerek toplumun geleneksel kültürü yıpratılmaktadır (Yarımsakal, 2019: 103). Buna bağlı olarak da devletlerin kararları küreselin izin verdiği yönde olsun ya da olmasın, emperyal devletler buralarda halkın kararını ve duruşunu yönlendirerek devletlerin kararlarını kendi öngördükleri doğrultuda değiştirme imkânı kazanmaktadırlar. Bu duruma artan teknoloji, iletişim ve sosyal medyanın da etkisi ile Arap Baharı sürecini yaşayan Orta Doğu halklarının ve özellikle de gençlerinin, haberdar oldukları daha iyi şartlarda yaşayan demokratik ülkelere özenmeleri ve sisteme karşı isyan etmeleri örnek olarak gösterilebilmektedir (Paksoy, Paksoy& Alancıoğlu, 2013: 178).

Küreselleşmenin ulus-devlet temelindeki en önemli sonucu, devletlerin -öteki dahi olsa- yeniden yapılanmaya gönüllü hale getirilmesidir. Tüketici etnosentrizminin olumsuz etkilerinden korunmak (Serdönmez, 2014: 47) isteyen sermaye sahipleri; neo-liberalizm, gelişen teknolojinin getirdiği küresel iletişim yetisi, serbest ticaretinin ulus devlet sınırlarını geçmesine olanak sağlayan yasal değişiklikler ile

devletlerin merkezi yapısının ve bu yapının yarattığı sınırlılıkların ortadan kaldırılmasına yön vermektedir. Geçirgenleşen ulus devlet sınırları ve ulusal kimliğin çözülmesiyle devletler, yasa ve düzen sağlayabilmek, iç ve dış politikada kabul görmek için müttefiklere ihtiyaç duymaya başlamıştır. Küresel düzeni reddeden ülkeler dahi bu düzenin karşısında hayatta kalabilmek için kendilerini yine bir çeşit küreselleşmenin içinde bulmuştur.

Dünya sermayesini elinde bulunduranlar elbette küresel düzende elde ettiği gücü korumak istemektedir. Bu süreçte genellikle kendi istekleriyle aşınan kültürler, sahip olunanı bir bütün halinde korumak yerine makro yapıları ayırmaya eğilimli hale gelerek konjonktürün baskın yapısının temel bileşkesini oluşturan küreselleşmenin içerisinde kimliksizleşmektedirler. Çoğu zaman kendi aralarında kültür farkı gözetmeyen sermayedarların ve yönetenlerin kendi istekleri doğrultusunda şekillendirdikleri kültürel sınırlar, üretimi çeşitlendiren bir araç olarak kullanılmaktadır.

Özet olarak kültürel tek tipleşme süreci, uzun vadede gerçekleşebilecek bir olguyu belirtmesine rağmen bu olgu, öngörüldüğü şekliyle tek tip robotlaşmış bir toplumu ifade etmekten çok yerelliklerin temsil gücünü içinde barındıran bir yapı şeklinde kendini gösterecektir. Küreselleşme ve kültür emperyalizminin iktisadi akışla arasındaki etkileşimin önlenemez bir hal alması, bu tek tipleştirilmenin belirli bir kültür veya devlet tarafından çerçevelenebileceği sabit bir yapılanma halini almasını engelleyen, kültürel sınırların tamamını yıpratıcı bir sistem halini almaktadır.

MCDONALDLAŞTIRMA, GLOKALİZASYON VE GROBALİZASYON

Kültürel emperyalizmin ana kaynakları, üretim araçlarından çok tüketim araçlarıdır (Ritzer, Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek(b), 2019: 85). İştene giderken, dizi izlerken, yemek yerken, müzik dinlerken, giyinirken... Günlük yaşantının herhangi bir alanında verilecek her karar, tüketilecek her ürün için ABD markası olan bir alternatif bulunabilmekte ve genellikle buna çeşitli yollarla maruz kalınmaktadır. Örneğin Coca Cola, McDonalds, WallMart, Apple, Nike, Victoria's Secret ve daha birçok ABD markasından en az biri, dünyanın neresinde olursa olursun yürüme mesafesindedir (Ritzer(a), 2021: 17).

Öyle ki bu tüketim metaları (Ritzer(b), 2019: 85) artık dilin, dinin ve kültürün ötesine geçmiş durumdadır. Mekke ve Medine'ye girmesi yasak olan gayrimüslimler, buralardaki McDonalds zincirleriyle küresel dünyanın etkisinden Müslümanların uzak kalmamasını sağlamaktadırlar. McDonalds Moskova'da ilk açıldığında metrelerce kuyruklar oluşturan Ruslar (Ritzer(a), 2021: 34) gibi, saldırganca ihraç edilen Batı temelli küreselleşme ve kültür karşısında örtülü bir kabulleniş ve gizli bir özenme karşımıza çıkmaktadır.

Elbette bu kültürel ikonlar, yerel kültüre doğrudan dayatılmamaktadır. Bunun yerine her bir yerellik için kendine has çift taraflı bir akış gerçekleşmektedir. Yerel kültürlerin keskin çizgili yapısı, global kültürel ikonlara kendileri hakkında genelleştirme gücü vermektedir (Debord, 2021: 136). Bu genelleştirme gücü sayesinde yerel kültürler kendilerine global tanımlamada yer bulmaktadır (Sakallı, 2021: 14). Ancak bu tanımlamalar yerel kültürlerin kendine küresel alanda yer edinmesi için yeterli olmamaktadır. Aksine bu tanımlamalar, tanımlanmış yerellerin küresel entegre edilmesinde kendilerine karşı kullanılan bir manipülasyon gücüne dönüşmektedir. Emperyal işlerine kültürel açıdan sahip çıkmayı öngören kolonyal akıl, varlığını kişinin inanç dünyasına katarak pekiştirmeye çalışmaktadır. Bu süreçte birey, tüketme tutkusunun iki ayağı olan "*imaj yaratımına etkin katılım*" ve "*güç vasıtasıyla tahrik*" (Sennet, 2000: 108) yoluyla pazarlama stratejisi içinde nesne olarak kendine yer bulmaktadır.

Richard Sennet'e göre imaj yaratımına etkin katılım markalaşma sürecinden geçmektedir. Tüketicinin kendinden öncekiler gibi inek sağmak, ekmek yapmak, elbise dikmek gibi üretim bilgisine sahip olmaması, tüketicinin satın aldığı ürüne dair yeni bir konsept ve anlayışa gereksinim duymasına sebep olmuştur. Burada markalaşma temel bir ürünü farklı göstererek homojenliği gözden saklarken, tüketiciye ürünün kendisinden daha değerli bir çağrışıma dikkat çekerek ürünün kendisinden çok markasının satın alınmasının yolunu açmaktadır (Sennet, 2000: 91).

Yukarıdaki açıklamalara benzer bir şekilde güç de Sennet için satın alınabilen bir şeydir. Birey, tüketici olarak aslında hiç kullanmadığı şeyleri satın alma eğilimindedir. Örnek olarak, sıradan tüketicilerin hiçbir

zaman kullanmayacakları kadar yüksek kapasiteli araçların, bilgisayarda hiç kullanılmayan yazılım programlarının, trafiğin ortasında 20 ile gider spor arabaların satın alması sıradan bir şeydir. Daha soyut bir ifade ile güç pratikten ayrıldığında arzu hareketlilik kazanır. Bu durum isteklerinizi yapabildiklerinizden ayırmaya olanak sağlayarak fiziksel sınırların ötesine geçilmesine olanak sağlamaktadır (Sennet, 2000: 96).

Küresel bağlamda yaratılan kültürel devinim içerisindeki çift taraflı akış, yerel kültürün akışa direnmesine ve yerel kültürün temsilini sağlayan ülkenin uluslararası arenadaki yerine göre değişiklik göstermektedir. Bu durum kültürel tek tipleşmenin Batı temelli gerçekleştirilmeye çalışılmasına rağmen emperyalin nesnesinin kendi içinde yerel parçaları bulmasını sağlamaktadır. Glokalizasyon olarak adlandırılan bu çift taraflı akış, küresel olana entegre edilen yerelliğin, global tarafından yutulurken bireyin temsile duyduğu anormal ihtiyacın (Debord, 2021: 155) giderilmesine olanak sağlamaktadır. Hintlilerin ineği kutsal saymasından dolayı McDonald'sın burada yüzde yüz tavuk etinden "Maharaja Mac" ya da burada vejetaryen beslenmenin oldukça yaygın olması sebebiyle "Sebzeli Nuggets" üretmesi (Ritzer(b), 2019: 91); Coca Cola'nın Ramazan aylarında İslam ülkelerine yaptığı reklamlarda Coca Cola'yı iftar sofralarının baş köşesine koyması, Nike'ın kapalı kadınlar için sporcu başörtüleri üretmeye başlaması gibi bir çok örnek aslında kültür ve inanç farklılıklarının küresel ikonlar tarafından dikkate alındığını gösteren, "Sizi önemsiyoruz" demenin bir yoludur. Ancak bu önemseme bireyin kültürel farklılıklarını gözetmekten çok müşterinin tüketim eğilimlerine cevap verme amacını içermektedir.

Bunun dışında McDonağlaşma süreci kendisini siyasal alanda da göstermektedir. Ülkeler, şirketler, kurumlar gibi yapılanmaların emperyalist maksatlarıyla, kendilerini farklı coğrafi alanlara empoze etme arzusu ve ihtiyaçları olarak tanımlanan bütünüyle tek yönelimli ve belirlenimci toplumsal süreçleri içeren globalizasyon (Ritzer(a), 2021: 334), 1991'deki Büyük Bölünme (Bauman, 2017: 80) sonrası Amerika'nın Açık Yazgı'sının dünyaca meşrulaştırıldığı yeni dünya düzeninin belirlenmiş rotası haline gelmiştir. Sovyet komünizminin çöküşü, küreselleşmenin varlığına ve batılılığına ağırlık katarak Batı kapitalizmini hem ekonomik hem de ideolojik olarak rakipsiz bırakmıştır (Giddens, 2002: 6). Bu rakipsiz gücüyle ABD, kendisine "barış ve demokrasinin bekçisi" (Said, 2019: 359) olma görevini atfederek uluslararası sistemin içinde değil üstünde olmayı, dünyadaki yanlışları düzeltmeyi öngörmüştür. Günümüze kadar yapılan askeri müdahaleler de dâhil olmak üzere tüm müdahalelerdeki yerini ABD'nin kadersel üstünlüğü üzerine oturduğu bu anlayışla meşrulaştırmış, kendi isteklerini insan ırkının tümünün isteği şeklinde görerek bu görüşü dünyaya düşünsel yolla ihraç etmiştir.

Kamusal mülkiyetten vazgeçilmesini öngören emperyal doğumlu (Öztürk, 2011: 300) global yapı, ulus devletin merkezi yapısı ve merkezîyetçi yapının getirdiği sınırlılıkları giderecek yeni "demokratik" açılım formüllerini, merkezi yapının baskısından kurtulmak isteyen bütün kesimleri kapsayacak şekilde sunmaktadır (Paksoy vd., 2013: 175). Burada Amerikan kültürü ve Amerikan yazgısı; aynı pazarlamacının nesnenin ne olduğunu gösteren dikkati azaltarak nesnenin çağrıştırdıklarını öne çıkarması gibi küresel ikon halinde pazarlanırken (Sennet, 2000: 105), varlığı genellikle belirsiz ya da Batı'nın varlığına gerçek bir tehdit oluşturamayacak olan bir düşman projeksiyonuyla güvenlikleştirilmektedir. Öyle ki Mösyö Meyer Fransız Ulusal Meclisi'nde, Cumhuriyet'in Cezayir halkının sızmasına izin verilerek kirletilmesine izin verilmemesi gerektiğini bütün ciddiliğiyle söyleyebilmiştir (Fanon, 2007: 48).

Özet olarak George Ritzer, küresel yapının bugün geldiği noktada artık iki ayrı yönden tanımlanabilecek bir sisteme evrildiğini öngörmüş ve bu iki yönü Glokal ve Global olarak tanımlamıştır. Glokal yapı ters kolonizasyona işaret ederken Global yapı kültürel tek tipleşirmenin sistemsel ağını çerçevelemektedir. Bu çerçevenin yaratılmasındaki asıl sebep, küreselleşme içerisindeki çift yönlü akışın, bireyin kendini temsiline ve küresel olana nüfuzuna imkan vermesidir. Bununla beraber bireyin kendisi de küresel olanın etkisinden kaçınmamaktadır. Bu çift taraflı akış küreselleşmenin de çift yönden ele alınması gerekliliğini doğurmuştur.

KÜRESEL, GLOKAL, YEREL: ÇOKLU HİYERARŞİ VE DÜNYA SİSTEMİ TEORİSİ'NİN KÜLTÜREL YORUMU

Immanuel Wallerstein'in dünya sistem modelinde dünya; merkez, semi-periferi ve periferi ülkeler olmak üzere üç ana başlıkta incelenmektedir (Wallerstein, 1974: 63). Buradaki merkez ülkeler üretim halkasında kar üretiminin büyük bir kısmını elinde bulundurmakla birlikte az sayıda ülkeyi içine alan adeta uluslararası bir oligarklar zinciri oluşturmaktadır. Üretimin karlı kısmından küçük bir pay alabilen periferi/çevre halkası ise aslında üretimin daha büyük bir kısmını içinde barındırmaktadır. Coğrafi bir ayırım şeklinde gözükmese de merkez-periferi ilişkisi, aslen ilişkiyel bir asimetriye işaret etmektedir. Güçlü ve zayıf kapitalistlerin uluslararası sistemdeki yerleşimini gösteren bu ayırım, aslında günümüz emperyalizminin uluslararası alana yayılmış, sistematik bir versiyonunun deklare edilmesidir. Periferiden merkeze sürekli bir akışla transfer edilen artı değer (Arı, 2021: 54), merkez ülkelerin sermaye artırımını için ihtiyaç duydukları pazarın, çevre ülkeleri sömürgeleştirerek edinmesiyle gerçekleşmektedir (Cizreli, 2015: 33).

Kültürel anlamda ise bu değer transferi tam tersi şekilde gerçekleşmektedir (Ceylan, 2018). Her bir kültürel yapı sahip olduğu görelî güçle orantılı olarak çevre kültürlerine nüfuz yetisine sahiptir. Kapital gücü yoğun olarak elinde bulunduran merkez ülkeler, çevre ülkelere ekonomik ve siyasal çıkarlarına uygun düşecek kültürü aşilayarak yerel yaşantının dokusunu; halkın küresel sermaye açısından doğru tüketici olmasını sağlayacak şekilde şekillendirmekte ve bu yolla küresel yapıdan yararlanmaktadır. Bunun için medya, internet, popüler kültür, gıda ve giyim zincirleri gibi genellikle bireyin tüketim yolları üzerinden çeşitli şekillerle global yapı lokalleştirilmektedir. Küresel standartlar lokal olanın değerleri ile harmanlanarak bir üst kültür oluşturulmakta, yaratılan bu üst kültür globalin nüfuzunu sağlarken aynı zamanda lokal içerisinde yeni bir standart yaratmaktadır. Global seviye ve lokal yapı arasındaki eşitsizliklerin gözler önüne serilmesi, ülkelerde bir dizi sarsıntıya yol açmaktadır. Ulaşılmak istenen bu yeni standart, global yapıdaki baskın kültürün nüfuz yollarını meşrulaştırırken yerel yapıyı genellikle hor görmektedir.

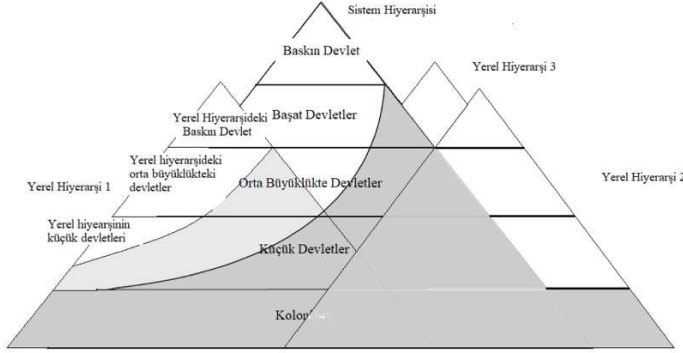
Ne var ki küreselleşme, paradoksal olarak yerel kimliklerin ulus devletler karşısında yeniden canlanmasının da nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Her bir kültürel farklılığı vurgulayarak, bunu dünya kamuoyunun dikkatine sunan, demokratik hak ve özgürlüklerinin uluslararası alanda tanımlanmasına, bu kapasiteye sahip olup olmadığına bakılmaksızın devlet yaratma fikrinin güçlenmesine yol açmaktadır (Bauman, 2017: 81). Örneğin İspanya'da Katalanların, Birleşik Krallık'ta İskoçların (Giddens, 2002: 5), Gürcistan'da Osetya halkının ve Cevaheti Ermenilerinin ve daha birçok ulus altı yerelliklerin daha fazla bağımsızlık istemeleri aslen devlet yaratma gücünün varlığından çok bu fikri uluslararası alanda duyurabilmelerinden kaynaklanmaktadır.

Semi-periferi ülkelerde ise hem merkezdeki hem de periferideki ekonomik faaliyetlere benzer faaliyetler görülebilmektedir. Merkez ülkelere karşı periferi olma özelliğini gösteren bu ülkeler, aynı zamanda periferi ülkeler ile ilişkisinde merkezi bir duruş göstermektedir. Bununla birlikte bu ülkeler, zamanla periferleşebilecekleri gibi merkez özelliği gösteren bir bölge ya da devlete de dönüşebilmektedir. Kapitalist sistemin içindeki semi-periferi ülkeler, iki kutuplu bir sistem de oluşabilecek karşıtlıkların yumuşatılması açısından bir orta sınıf özelliği göstererek merkez-çevre geçişini bir nevi yumuşatmaktadır.

Semi-periferi ülkelerde görülen orta sınıf benzerliği, kültür ihracında da kendini göstermektedir. Bölgesel hiyerarşilerin tepesinde bulunan semi-periferi ülkeler, çevre yerelliklerdeki kapalı kültürün yumuşatılmasında bir çeşit bölgesel liderlik üstlenmektedir. Kapalı kültürlerin globale entegre edilmesi süresince bölgedeki semi-periferi ülkeler, çevre ülkeler üzerinde sahip oldukları nüfuz gücü yoluyla hem kendi kültürlerinin hem de kendilerine benimsetilen küresel kültürün taşıyıcısı olmaktadırlar. Bu yolla semi-periferi ülkeler yerel hiyerarşinin başat gücü olma özelliği göstermektedir.

Semi-periferi ülkelerinin kültürel tahakkümü konusunda bölgesel çaptaki hiyerarşik etkisi, Lemke'nin Çoklu Hiyerarşi Modeli'ndeki yerel hiyerarşilere benzerlik göstermektedir. Çoklu hiyerarşi modeline göre aynı anda var olan birden çok hiyerarşi bulunmaktadır. Uluslararası sistem, yerel hiyerarşiler olarak tanımlanan bölgesel hiyerarşilerin toplamından oluşmaktadır (Akgül, 2019: 821). Yerel hiyerarşinin baskın gücü, semi-periferi ülkelerde olduğu gibi merkez ülke karşısında çevre özellikleri göstermesine rağmen çevre ülkeler için merkezi etki yaratması sebebiyle sistem içerisindeki tatmin düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Douglas Lemke'nin Çoklu Hiyerarşi Teorisi

Kaynak: Akgül, Ö. (2019). "Güç Geçiş Teorisi ve Çoklu Hiyerarşi Modelini Yeniden Düşünmek: Dünya Güç Hiyerarşisindeki Değişimin Teorik Analizi". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 6(3): 815-831.

Tatmin düzeyi yüksek olan yerel hiyerarşilerdeki baskın güçler, aynı zamanda sistem hiyerarşisinde de üst sıralarda yer almaları sebebiyle statükonun korunması yönünde bir duruş sergilemektedir. Bununla beraber özellikle kültürel anlamda, genellikle bölgesel çapta bir nüfuz gücüne sahiptir. Örneğin McDonald's, Türkiye'de de yılda 100 milyon kişiye hizmet vermektedir (McDonald's Hakkında, 2021). Netflix'in Türkiye aboneliklerinin 3 milyonu aştığı tahmin edilmektedir. Coca Cola dünyada her gün 1,9 milyar bardak içecek satarken (Coca Cola Merak Ettim, 2022), Türkiye de gazlı pazar payında %66'yla lider konumdadır (Polat, 2020). Apple, Türkiye satışlarında ikinci sırada bulunmaktadır (Karagözoğlu, 2021). Diğer taraftan Türkiye'nin 2021 yılı verilerine göre en fazla ihracat yaptığı üç ülke Birleşik Krallık, Almanya ve ABD'dir (Gülle, 2021). Ayrıca Türk medyası; Ortadoğu, Balkan ülkeleri, Kafkas ülkeleri gibi yakın çevresinde ciddi bir kitleye sahiptir.

Özet olarak günümüzde küreselleşme, kültür emperyalizminin uluslararası alandaki hiyerarşik yapısının da etkisiyle kendini Batılılaşma olarak göstermesinin yanında giderek merkezlesmekte ve teknolojinin bireysel kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte herhangi bir ulusun kontrolünde kalamayacak kadar sınırları aşmış durumda olduğu görülmektedir. Ters kolonizasyon batıdaki gelişmelerde giderek söz sahibi olmaktadır. Los Angeles'ın Latinize edilmesi, Hindistan'da küresel odaklı bir yüksek teknoloji sektörünün ortaya çıkması veya Brezilya TV programlarının Portekiz'e satılması gibi örnekler, küresel alandaki yerlerini almaya başlamıştır (Giddens, 2002: 7).

Sonuç olarak; küresel olmanın, güçlü olanın kültürünü takip etmenin refleksi haline geldiği günümüzde kültürel tek tipleştirilme dalgasının Batılılaşma yönündeki ivmesinin sonlu bir dalga olduğu anlaşılmaktadır. Wallerstein'in dünya sistemi modelinde olduğu gibi yaşanacak hegemonik dönem ; küreselliğin belli bir oranda yakalandığı ve konjonktürdeki baskın devletin kültürü temel bileşen olmak üzere karma bir kültürün yaratıldığı süreçler olmakla birlikte, bu karma kültürün yaratılması süresince kendine küresel alanda temsil imkânı bulan yerellikler tarafından yerelleşme dalgasını destekleyerek toplumsal ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesinin önünü açacaktır. Bu yerelleşme dalgalarından doğan ihtiyaçlar üretimi çeşitlendirerek döngüyü devam ettirecektir.

Dünya sistemi teorisi ve çoklu hiyerarşi teorisi, küreselleşmenin geldiği noktayı bir arada kullanıldığında bile tanımlama konusunda çeşitli sınırlılıklara sahip olsa da sistemsel bir bakış kazandırmak açısından önem arz etmektedir. Wallerstein'in merkez-çevre anlayışındaki sömürgeci bakış, postkolonyal anlayışın sistemsel bir tasvirini yapsa da Glokal yapıyı ters kolonizasyonun küreselleşme içerisindeki değişken duruşunu ve bu değişkenliğin sermaye üzerindeki etkisini göz ardı etmiştir. Bununla beraber bu teoride tanımlanan üretimdeki karın paylaşımındaki eşitsizlik, küreselleşme içerisinde globale ulaşmamış olmanın getirdiği asimetriyi tanımlamak açısından önem arz etmektedir. Çoklu hiyerarşi teorisi bu anlamda küçük hiyerarşilerin kendi içerisindeki etkileşimini ve uluslararası sistem içerisindeki nüfuz gücünün tek yönlü olmasından çok çeşitli bölgesellikler içererek temsil gücünün değişkenlik barındırdığını açıklamak için kullanılmıştır.

SONUÇ

Günümüzde küreselleşmenin dünya çapındaki kaçınılmaz etkisi karşısında ulus devletler bu olguyu kuşanmış veya bu olgu tarafından kuşatılmış olarak varlıklarını sürdürmektedir. Ulus-altı yerellikler tarafından tehdit edilen devletler bir yandan da küreselleştirmenin geçirgen hale getirdiği sınırlar üzerinden yıpratılmaktadır. Gelişen teknoloji, kapital karar vericiler tarafından kültürün markalaşma yoluyla ihracına ve ideolojilerin maddileşmesine sebep olmuştur. Bu yolla küresel olma iddiasındaki ülkeler başta olmak üzere baskın devletler tarafından küresel olmasına karar verilen ortak kültür dünyaya aşılabilir ve küreselleşme kendini batılılaşma şeklinde göstermiştir. Ne var ki küreselleşmenin bugünkü geldiği boyut, dünyanın batılılaşma yönünde bir tek tipleşmeye gidemeyeceğini ortaya koymuştur. Küreselleşmenin yarattığı kültürel bazı değerler, birey bazında geri dönülemez bir hal almış olsa da ulus-devlet düzeyindeki yerelliği tam anlamıyla asimile edememiştir.

Küreselleşmenin bireyin düşünsel dünyasıyla olan bağının gelişmesiyle bugün gelinen noktada, bir taraftan sürekli değişen ve gelişen üretim kanalları karşısında popüler kültür, markalaşma, medya ve kültür endüstrisinin yarattığı sahte ihtiyaçlar yoluyla hedonik adaptasyona zorlayıp varlığını kişinin iç dünyasına aşılarken, diğer taraftan yerelliklerin ontolojik güvenlik ihtiyacını tetikleyen ve kendilerini dünya çapında temsil imkânına sahip olmasını sağlayan dikotomik bir yapıya bürünmüştür. Bu bağlamda küreselleşmenin kültürel etkisi McDonaldlaştırma süreciyle tüketici davranışını etkileyerek, toplumları dünya çapında kültürel homojenliğe yöneltmektedir. Günlük tüketim alışkanlıkları "marka cazibesi" ile benzer davranış kalıpları içine sokularak global ve kültürel tek yönelimli bir sürece itilmiştir. Ayrıca küreselleşmenin birey bazında etkilenebilir hale gelmesi, yerel kültürlerin küreselleşme içinde yaşama imkânı bulmasına, ulus-altı yerelliklerin ulus devlet karşısında güç kazanmasına ve global bir yapının yaratılmasına neden olarak ters kolonizasyonun önünü açmıştır. Bununla birlikte Lemke'nin Çoklu Hiyerarşi Modeli'nde olduğu gibi yerel hiyerarşiler baskın güçlerinin nüfuz etkisini arttırmıştır.

Çoklu Hiyerarşi Teorisi'ne benzer bir şekilde bölgesel hiyerarşinin tepesindeki güçlerin temsil ve nüfuz alanını genişletmesine imkân veren küreselleşme, ironik bir biçimde bölgesel ve yerel yapılanmaların destekçisi haline gelmiştir. Dahası hiyerarşinin alt katmanlarındaki devletlerde daha yoğun görülme üzere genel manada devletler, hiyerarşik yapının herhangi bir katmanını ötekileştirdiklerinde dahi etkileşimden kaçınabilmeleri mümkün olmamaktadır. Bu durum ülke içindeki kültürel değerleri başkalaştırırken, devletlerin konstrüktivist duruşlarının meşruluğunun da sorgulanacak hale gelmesini sağlamaktadır.

Sonuç olarak kültür emperyalizminin kapital temelli olması kültürel tek tipleşmenin merkezsizleşmeye başlamasına ve Batı kültürü de dâhil olmak üzere tüm kültürleri farklı açılardan etkilemeye başlamasına sebep olmuştur. Buna bağlı olarak günümüz küreselleşmesinin Batı kaynaklı olması konusundaki yoğunluğun yarattığı hegemonik dönem, Wallerstein'ın Dünya Sistemi Teorisi'nde belirttiği gibi sonlu bir süreç olmakla birlikte; uluslararası düzendeki rekabet ve yerel kültürlerdeki uluslararası temsilin artışı ile ters kolonizasyon dalgasının, bugün yaratılan küresellik algısının karşısında güç kazanmaya başlamasını sağlamıştır.

Port-kolonyal anlayış, kültürel emperyalizmin bugün geldiği noktada oturtulduğu iktisadi temelini getirdiği merkezsiz yapı sebebiyle günümüz kültür emperyalizmini açıklamakta yetersiz kalmakta ve küresel temsili yakalama imkânı bulan yerel yapının ters kolonyal etki potansiyelinin etkisini göz ardı etmektedir. Aslında merkez-çevre teorileri de dâhil olmak üzere hiyerarşik yapılanmayı işaret eden hiçbir sistemsel teori, yerelin failliğini açıklayabilecek bir olguyu sistemin içerisinde gerçek bir değişken olarak hesaba katmayı tercih etmemiştir. Bu durum içinde bulunan küresel yapıyı açıklamakta yetersiz teorilerin varlığına işaret etmekle birlikte aslında emperyal olanı destekleyen anlayışı sistemsel bir teoriye oturtmaktadır. Kültür emperyalizmini en çok eleştiren görüşlerde dahi emperyal olanın varlığının pekiştirildiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- [1] Arı, T. (2021). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- [2] Akgül, Ö. (2019). “Güç Geçiş Teorisi ve Çoklu Hiyerarşi Modelini Yeniden Düşünmek: Dünya Güç Hiyerarşisindeki Değişimin Teorik Analizi”. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 6(3): 815-831.
- [3] Akdemir, A. (2021, Aralık). “Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu”. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 3(1): 44-50.
- [4] Arslan, A. (2002). “Küreselleşme: Kuşatma Altındaki Dünya”. *Köprü Dergisi*. Sayı 77.
- [5] Rumelili B.& Adısönmez U. C. (2020). “Uluslararası İlişkilerde Kimlik-Güvenlik İlişikisine Dair Yeni Bir Paradigma: Ontolojik Güvenlik Teorisi”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*.17(66): 23-39.
- [6] Bauman, Z. (2017). *Küreselleşme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- [7] Ceylan, C. (2018,9 Eylül). “Kolonizasyon'dan "Coca"lonizasyon'a”. İstanbul: Yenibirlik Gazetesi. <https://mail.gazetebirlik.com/yazarlar/kolonizasyondan-cocalonizasyona/> (Erişim Tarihi: 29.12.2021).
- [8] Chibber, V. (2016). *Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- [9] Cizreli, B. (2015). “Dünya Sistemleri Kuramı Bağlamında Batının Göç Haritası”. *Sosyoloji Divanı*.(6): 31-39.
- [10] Coca Cola Merak Ettim. Coca Cola: <https://merakettim.coca-colaturkiye.com/coca-cola-yilda-kac-sise-satiyor-11979> (Erişim Tarihi: 27.12.2021).
- [11] Debord, G.(2021). *Gösteri Toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- [12] Diker, C. (2018). “Batı ideolojisinin ‘Batı-dışı’ndan Üretimi: Akademi Ödüllü Ashgar Farhadi filmlerinin kültür emperyalizmi Boyutundan incelenmesi”. *TRTAkademi*. 3(5): 93-111.
- [13] Fanon, F. (2007). *Yeryüzünün Lanetlileri*. İstanbul: Versus.
- [14] Giddens, A. (2002). *Runaway World*. Londra: Routledge.
- [14] Gülle, İ. (2021). “İhracat 2021 Raporu”. İstanbul: Türkiye İhracatçılar Meclisi. https://tim.org.tr/files/downloads/Strateji_Raporlari/TIM_Ihracat_2021_Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 27.12.2021).
- [16] İlter, T. (2006). “Modernizm, Postmodernizm, Postkolonyalizm: Ben-Öteki İlişkileri ve Etnosantrizm”. *Küresel İletişim Dergisi*. (1): 1-14.
- [17] İplikçi, A. (2017). “Kolonyalizm ve Emperyalizm Üzerine Bir Değerlendirme”. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 21(4): 1527-1540.
- [18] Karagözoğlu, Ö. A. (2021). “Türkiye Elektronik Haberleşme Sektörü Üç Aylık Pazar Verileri Raporu”. Pazar Verileri Raporu, İstanbul: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/pazar-verileri/ceyrek-raporu-2021-3-ceyrek-17-12-21-kurum-disi.pdf> (Erişim Tarihi:27.12.2021).

- [19] Kocaman, V. (2004). Wallerstein'ın Dünya Sistemi Yaklaşımı. İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/39692.pdf> (Erişim Tarihi: 28.12.2021).
- [20] Lemke, D. (2002). *Regions of War and Peace*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [21] McDonald's Hakkında. (2021). McDonalds: <https://www.mcdonalds.com.tr/hakkimizda> (Erişim Tarihi: 27.12.2021).
- [22] Nair, S.(2007). “Introducing Postcolonialism in International Relations Theory”. E-International Relations. 8 Aralık. <https://www.e-ir.info/2017/12/08/postcolonialism-in-international-relationstheory/>. (Erişim Tarihi: 27.12.2021).
- [23] Öztürk, Ö. (2011). “Emperyalizm Kuramları ve Sermayenin Uluslararasılaşması”. *Praksis*. (15): 271 - 309.
- [24] Polat, Y. (2020). “CCI 2019 Faaliyet Raporu”. İstanbul. <https://www.cci.com.tr/Portals/0/cci2019fr.pdf> (Erişim Tarihi: 27.12.2021).
- [25] Ritzer, G. (2019). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- [26] Ritzer, G.(2021). *Toplumun McDonaldlaştırılması*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- [27] Rzayeva, S. (2020). “Küreselleşmenin Kültürel AkışlarıI Ve Somut Olmayan Kültürel Miras Üzerindeki Etkileri”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. 13(29): 33- 52.
- [28] Paksoy, S. , Paksoy H. M. &Alancığlu E. (2013). “Küreselleşmenin Sosyo-Politik Etkileri: Arap Baharı”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 12(46): 169-182.
- [29] Said, E. (1982). *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Yolu*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- [30] Said, E. (2019). *Kültür ve Emperyalizm*. İstanbul: Metis Yayınları.
- [31] Sakallı, G. (2021). “McDonaldlaştırılmış Bir Dünyada Hayatta Kalmak Üzerine Bir İnceleme”. ResearchGate.12Aralık.https://www.researchgate.net/publication/335474824_McDonaldlasmis_Bir_Dunyada_Hayatta_Kalmak_Uzerine_Bir_Inceleme_Doktora_Dersi_Final_Makale. (Erişim Tarihi: 27.12.2021).
- [32] Sarangi, J. (2007). *Presentations of Postcolonialism İn English:New Orientations* . New Delhi: Authorspress.
- [33] Serdönmez, C. (2014). “Firmaların Glokal Pazarlama Stratejilerinin Tüketicilerin Etnosentrik Tüketim Eğilimlerine Etkisi”. *Açık erişim Ege*. <https://acikerisim.ege.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11454/7665/cansuserdonmez2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (Erişim Tarihi: 27.12.2021).
- [34] Sennet, R. (2000). *Yeni Kapitalizmin Kültürü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- [35] Smith, E. D. (1996). “Postcolonialism: A Biref İntroduction”. *Social and Legal Studies*. 5(4): 291-299.
- [36] Şahin, İ. (2019). “Postkolonyal Çalışmalar Işığında Afro-Amerikan Edebiyatından Örnekler (1890-1950)”. Hacettepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

[37] Şan, M. K. (2021). “Zygmunt Bauman Modernlik ve Post Modernlik Arasında Bir Sosyolog”. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi. 3(11): 63-90.

[38] Taşkırın, D. (2021). “Tahakküme Bakış: Post-Kolonyalizm ve Neo-Kolonyalizm Üzerine”. Gergedan Dergi. <https://gergedan.press/tahakkume-bakis-post-kolonyalizm-ve-neokolonyalizm-uzerine-8773/> (Erişim Tarihi: 29.12.2021).

[39] Wallerstein I. (1974). *The Modern World-System I*. California: University of California.

[40] Yarımsakal, G. (2019). “Küreselleşme, Reklamlar ve Kültürel Emperyalizmin Etkileri”. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi. 2(1): 101-118.